
BITI TU IN TAM

Refleksija etnografskega dela na festivalih folk glasbe na Škotskem

Katarina Juvančič

191

IZVLEČEK

Avtorica se v članku posveča predvsem refleksiji terenskega dela, ki ga skozi raziskovanje festivalov folk, tradicionalne in keltske glasbe na Škotskem skuša zapopasti na teoretski in metaforični ravni. Poudarja transformativnost terenskega izkustva, dialoškost ter etnografsko sodelovanje med raziskovalcem/ko in raziskovancem/ko. Predstavi sodobno metodološko smer, ki jo je v terensko prakso vpeljala postkolonialistična oziroma postmoderna antropologija - raziskovanje na večih krajih ali multi-sited anthropology. Pri tem opozarja na njegove pomanjkljivosti in na iskanje boljšega etnografskega modela za sodobno raziskovanje družbene realnosti in konstrukcij identitet.

Ključne besede: etnografija in etnografija na večih krajih (multi-sited ethnography), folk festivali, refleksija, teren, Škotska

ABSTRACT

The article deals with the theoretical and metaphorical reflection of doing fieldwork at the festivals of folk, traditional and Celtic music in Scotland and stresses the transformative nature of fieldwork experience, dialogic research and ethnographical collaboration between the researcher and the researched. The author also provides a more thorough introduction to the contemporary methodological trend in ethnographic research, initiated by the post-colonialist or post-modern anthropology that is multi-sited ethnography, whilst calling attention to its inadequacies and searching for more appropriate ethnographic model for the research of contemporary social reality and identity constructions.

Keywords: ethnography and multi-sited ethnography, folk festivals, reflection, fieldwork, Scotland

Uvodni razmislek ali vstop na teren

*The clouds are traveling low
So close to the Earth I can feel their
Spumy breath
And touch their silky tails
Fluffy cushions of dreams
If I lay on them do I become one?*

192

*The gale sucks out every atom
Of my breath
Leaving no cobwebs of who I was
Back there and then
Walking against the Shetland wind
Is not for the faint hearted
But I keep struggling
No surrender
Not yet*

*The North Sea
Shallow yet feisty
Stirred by the gales
Calmed by the sun
And happy thoughts of returns
Yes I am here
I am home
I am alive*

(K. J., Lerwick, 2. maj 2008)¹

Vstop na znana (in trdna) tla, po osmih urah presedanja po letališčih, treh urah vožnje z avtobusom in štirinajstih urah plovbe. Petindvajset ur liminalnosti, lebdenja med svetovi, časi in prostori, ki imajo zgolj meni znan skupen cilj – pripeljati me do terena.

¹ Oblaki potujejo nizko, / tako blizu zemlji, da čutim njihovo / penasto sapo / in se dotaknem njihovih svilnatih repkov, / puhaste blazine sanj, / če se uležem nanje, ali tudi jaz postanem ena od njih? // Burja posrka sleherni atom / mojega vdiha, / razpiha sledi o tem, kdo sem bila / tam in takrat, / hoja proti Šetlandskemu vetru / ni za bojzljive, / jaz pa se še kar trudim, / ne bom se vdala, / ne še. // Severno morje / plitko, a žilavo, / burja ga razburka, / sonce pomirja, / in tudi srečne misli o vrnitvi, / da, tu sem / doma, / živa. Pesem puščam v izvorniku, saj je nastala v zadnjih fazah terenskega dela – v času in prostoru podomačitve jezika in miselnih struktur etnografskega “drugega”, ki je bil v mnogočem mojemu terenskemu “jazu” v tistem trenutku veliko bližji kot tisti iz kulturnega (in jezikovnega) okolja, iz katerega izhajam.

Nič simbolno “nevarnega” ali “umazanega” (Turner 1988) ni v tej vmesnosti, nič zares oprijemljivega v teh “ne-krajih” (Auge 2000), zgolj postajanje in obrisovanje nečesa, kar bo zaznamovalo mojih naslednjih deset dni bivanja v zgoščenem, od vsakdanje realnosti oddaljenem festivalskem času in prostoru.

Festivali folk² glasbe na Škotskem, ki sem jih spričo omejenih finančnih sredstev in časovne stiske bolj ali manj sporadično in etapno raziskovala od leta 2003 do 2006 (razen folk festivala na Šetlandskih otokih, ki sem ga obiskala tudi v letih 2008 in 2009)³ v okviru doktorske disertacije, predstavljajo moj prvi obširnejši, sistematičnejši in dolgotrajnejši “izvenslovenski” teren – včasih nepopisno lep in drugič neznosno razočarajoč, kar je neoddvojljivo od globoke in intimne terenske izkušnje, kjer si “etnograf/inja in ljudje, od katerih se uči, delijo iste zgodbe oziroma narative”, kjer se meje med “jaz” in “drugi” brišejo (Kisliuk 1996: 23), ali pa se (v nepredvidljivih situacijah) lahko še dodatno utrdijo.

193

Detajlni etnografski popisi in reflektirani premislek o izstopu iz domačega (akademskega in vsakdanjega) okolja na tuje in neznane teritorije so dragocene zabeležbe tako pionirskih kot današnjih antropologov in so v fizičnem, emocionalnem, simbolnem in kulturnem smislu kljub homogenizacijskim družbenim in ekonomskim silnicam globalizacije za vsakega posameznika oziroma posameznico še vedno enako iniciacijske, travmatične, osvobajajoče in prelomne življenjske izkušnje, kot so bile v času Malinowskega.

Na festivalski “teren” na Škotskem in v neposredno komunikacijo z ljudmi sem stopala v prvi vrsti kot človek, kot sogovornica, kot (ne)znanka, soočena s kompleksno, neobvladljivo in sprva nerazložno kakofonijo glasov, zvokov, vonjav, okusov, barv. Bolj jasne konture je teren, ki sem ga izvajala na več krajih širom Škotske,⁴ začel dobivati šele po nekaj mesecih, ko sem pričela razumeti lokalne jezikovne ter glasbene idiome (interpretirati njihov kontekst in semantične kode) in se kasneje v njih sporazumevati, udomačevati krajino, geografsko ter družbeno strukturo mest in podeželja ter razpoznavati vlogo glasbenih festivalov in festivalskih udeležencev na njih, pri čemer tudi moja lastna pozicija ni ostala neopažena ali nekomentirana.

Teren v etnološkem/antropološkem smislu namreč ni zgolj fizično omejen prostor, na katerem izvajamo različne tehnike preučevanja sočloveka v vseh njegovih bioloških ter kulturno-družbenih razsežnostih.⁵ Je predvsem prostor intuicije in eksperimentiranja, srečnih naključij in zamujenih priložnosti; čas vajeništva in učenja, v katerega vpisujemo

² Termin “folk” glasba puščam v izvorniku, saj ga zaradi svoje specifične geneze in uporabe v anglo-ameriškem svetu ne moremo prevajati zgolj kot “ljudsko” glasbo. Semantično se torej v tem primeru “folk” glasba ne nanaša na glasbeno ustvarjanje, ki se pretežno po ustnem izročilo prenaša medgeneracijsko, ampak na tisti segment ljudske glasbe, ki se ustvarja in razširja tako znotraj kot zunaj modusov popularne glasbe.

³ V času 27. folk festivala (2009) sem se mudila tudi na Orknijskih otokih, vendar sem bila pri svojem delu zaradi nedobrodošlice lokalnega festivalskega odbora precej brezuspešna.

⁴ Na jugu od pokrajine Borders, ki meji z Anglijo, do Glasgowa na zahodu, Auchtermuchtyja ter Lossiemoutha na vzhodu in severovzhodu (pokrajini Fife in Moray) do Šetlandskih in Orknijskih otokov na severu.

⁵ V etnomuzikološkem smislu je bil tudi moj teren osredinjen okoli seznanjanja, opazovanja, beleženja ter analiziranja razmerij med glasbo in kulturo.

nova znanja o družbi in kulturi, ki jih pridobivamo v brezkompromisnem monologu s samimi sabo⁶ ter hkrati v (aktivni) interakciji z drugimi. Od terenskega dela “in situ”, kjer se naš položaj ves čas spreminja od etnografskega “prvega” do “drugega”, preko terenskih zapiskov, kamor sprotno vpisujemo svoje vsakodnevno delo, do analitične interpretacije, ki jo urimo v pisanju disertacij in člankov, smo torej v nenehnem dialogu z drugimi in s samimi sabo. Enakovreden, “pojoč” dialog v raziskovanju jezikovno tuje kulture se seveda “zgodí” šele, ko presežemo okorno artikulacijo in preplezamo premnoge lingvistične zadrege, ki so vsaj sprva stalnica našega vstopanja na tuje ozemlje (v fizičnem, kulturnem, glasbenem, metaforičnem smislu).

194

Kljub tujosti in drugosti, ki je predpogoj resnega, objektivnega, reflektivnega in “oddaljenega pogleda”,⁷ zapovedanega v antropoloških priročnikih, se ta rada hitro raztopi predvsem takrat, ko zavestno (ali nezavedno) ponotranjimo pravila kulture in jezika, v katerem se gibljemo. Ko si, na primer, določenih semantičnih kod in slovničnih pravil ne prevajamo več v svoj rodni jezik oziroma ko začnemo razmišljati po “staroselsko”, pri čemer se svoje kulturne tujosti (lahko) ves čas dobro zavedamo.

Paradoksalno mešanico škotskega in slovenskega, antropološkega/profesionalnega in domačinskega sveta predstavljajo lastni terenski zapiski, kjer se s škotskimi dialekti meša slovenščina, hkrati pa je iz vsebine pogovora jasno razvidna percepcija tujosti domačinov/ink, ki te ves čas spremlja:

Newcastleton. S Carol prideva do oštarije (pozabila ime), ona se zaplete v pogovor, jaz se nemirno prestopam gor in dol. Opazim dvoje oči, ki strmijo vame, pa ne rečejo nič. Jaz pa tudi ne. Tip se obrne h Carol:

X: *Where does this lass come fae? Aiberdeen?*

C: *No, she's fae Slovenia.*

X: *What, Slovenia!?*

C: *Aye.*

X: *Well, nobody's perfect.*⁸

(K. J., TZ 01/03)

Velikokrat pa v ubesedovanju lastnih izkušenj namesto terenskih zapiskov ali klasičnega etnografskega pisanja lastno človeško/žensko/raziskovalsko/“outsidersko” pozicijo osmišljam skozi metafore oziroma poezijo, ki jo na terenu navadno pišem v angleškem jeziku (glej str. 192).

Tako kot Kisiukova se namreč zavedam, da smo na terenu v neprestanem dialogu ne le z drugimi in s samimi sabo, ampak tudi z gradivom, ki ga kot antropologi/nje

⁶ Kot pravi Eriksen (1995: 16), je terensko delo metoda, kjer je najpomembnejši znanstveni instrument raziskovalca on/ona sam/a.

⁷ Miha Kozorog v svoji doktorski disertaciji (2008: 21) opozarja na “vulgarnost” klasičnega antropološkega oddaljenega pogleda, ki zvaža kulturo in geografsko pozicijo “drugega” na (kulturno) drugačnost in eksotičnost, ter predlaga izstop iz takšne (deskriptivne) etnografije s pomočjo teorije ter medkulturne primerjave. Vendar pa moramo upoštevati tudi dejstvo, da “oddaljeni pogled” ni inherenten le nam, ampak tudi drugim (raziskovalcem in na primer tudi migrantom, ki se občasno vračajo “domov” – med njimi je bilo v mojem primeru tudi veliko glasbenikov), s katerimi se srečujemo na terenu.

⁸ Od kod prihaja tale punca? Iz Aberdeena? / Ne, iz Slovenije je. / Kaaj, iz Slovenije? / Ja. / No ja, nihče ni popoln.

glasbe ali etnomuzikologi/nje pridobivamo v raziskovanju glasbenih, pevskih, plesnih, estetskih razsežnosti človekovega bivanja (gl. 1996: 37–38). Moj upesnjen teren je tako pravzaprav intuitivna reakcija na doživeto “plešočo, igrajočo in pojočo” realnost, ki me obkroža, oziroma metaforičen prevod lastne izkušnje in je enako, če ne še bolj, pomemben od ostalih etnografskih zapiskov. Poezije kot veljavnega (celo dragocenega) etnografskega dokumenta antropologi vse od postmodernega preobrata (glej str. 196) in kritike “solzavih etnografij” niso rehabilitirali, čeprav oba – tako poezija kot etnografija prevoda že sama po sebi in vsak po svoje osmišljata raziskovalčevo mesto v skupnosti(h), v katero/e “pade” po naključju ali pa čisto namenoma.

Terensko izkustvo in sodelovalna etnografija

195

Paul-François Tremlett pronicljivo ugotavlja, da je terensko delo pravzaprav soočenje predvsem s samim sabo, praksa, v kateri se preoblikujejo sebstva raziskovalca/ke in drugih (Tremlett 2003, spletni vir).

Odnos z drugimi se v “oddaljenem pogledu” na terenu ter skozi reflektiranje lastne pozicije⁹ v skupnosti/h ali okolju/ih preučevanja vzpostavlja skozi nenehne igre moči in nadzora, skozi izpogajanja in manipulacije z identitetami, skozi domišljijo in imaginarije, družbene komunikacijske kode,¹⁰ nenehno konstrukcijo in dekonstrukcijo (družbenih, fizičnih, nacionalnih, intimnih itd.) stereotipov in predstav, skozi fizična in simbolna telesa domačinov ter prisleka.

Kljub brezštevilnim izkušnjam naših prednamcev ali sodobnikov, ubesedenih v monografijah, člankih, razpravah in priporočilih (pa tudi v pogovorih s kolegi/kolegicami) o etiki in metodologiji terenskega raziskovanja v družboslovju in humanistiki, etnologi/etnologinje in antropologi/antropologinje na teren (še posebej, če je to področje kulturno, lingvistično ter geografsko oddaljeno od tistega, iz katerega izhajamo) povečini vstopamo naivno, “vulgarno” in zaletavo, sploh, če smo časovno (in/ali prostorsko) omejeni. V hektičnem “lovu” za pravimi informacijami in najbolj zaželenimi nosilci (lokalnega) znanja tako lahko prav hitro izpademo kot klovni, ki v polomljenem jeziku domačinom zastavljamo netaktna in nepričakovana vprašanja ter tako nehote prelomimo marsikatero pravilo (lepega) vedenja, ki velja v raziskovani družbi ali kulturi (Eriksen 1995: 14).¹¹

Po treh obiskih sem končno 'zaštekala'! Zdaj vem, da bolj kot kaj drugega potrebujem negovati previdnost, diskretnost, umirjenost, počasni tok misli in pazljivo artikulacijo argumentov. To je ključ, ki odklepa njihova srca. Počasi. Nice and easy. Calm down woman, kot mi govorijo! Uči se, uči! (KJ TZ 36/06)

Takšen terenski zapisek, ki je nastal na podlagi večletnega opazovanja z udeležbo na šetlandskem folk festivalu, je pravzaprav vpet v širši kontekst terenskega raziskovalnega dela, ki ga sestavlja dolgotrajen proces učenja domačijskih vedenjskih

⁹ Tudi našega videnja/védenja (o) drugih in videnja/védenja drugih (o) nas.

¹⁰ Tako neposredne (pogovori “iz oči v oči”) pa tudi posredne (skozi govornice oziroma opravljanje, šale, obrede komezalnosti, glasbeno udejstvovanje ipd.)

¹¹ Po drugi strani pa Eriksen meni, da je prav ta nezaželena nerodnost lahko izvrsten začetek terenskega dela, saj nam omogoča odkrivanje percepcije domačinov o tujcih (1995: 14).

kod. Tega pa se ne da priučiti v treh ali štirih dneh, kolikor festivali, kulturno in ekonomsko močno vpeti v lokalno skupnost, trajajo. Hlantanje za informacijami, ki jih časovno izjemno omejeno raziskovanje na več krajih (oziroma na več geografsko zelo razpršenih festivalskih lokacijah) ponuja, tako ne more obroditi zadovoljivih rezultatov. Nelagodje, nemir, osebne stiske in travme so sicer sestavni del našega raziskovalnega in povsem osebnostnega “odraščanja”, vendar so v javnem etnološkem/antropološkem metodološkem diskurzu le redkokdaj zadovoljivo analizirani oziroma reflektirani. Morda tudi zato, ker je postkolonialistični oziroma postmoderni preobrat (gl. npr. Clifford in Marcus 1986)¹² v etnografskem raziskovanju in pisanju sicer avtoriteto terenskega raziskovalca-antropologa izzval in kritično prevetрил, ni pa je (vsaj v empiričnem smislu) nikoli zares odpravil (prim. Marcus 1998: 112–114).

196

Interpretacija podatkov in zabeležb, ki smo jih pridobili z različnimi metodami in tehnikami terenskega raziskovanja, je opisovanje oziroma ubesedovanje naših izkušenj in vedenja, pridobljenega predvsem v aktivni interakciji in sobivanju z določeno skupino ljudi (navadno) skozi daljše časovno obdobje (čemur pravimo opazovanje z udeležbo); je “proces oblikovanja identitet, kjer presejemo izkušnje in jih uokvirimo etnografsko” (Kisliuk 1996: 29).

Čeprav je sodelovanje s sogovorniki/cami v stadiju terenskega dela med etnografi/njami v 21. stoletju vse bolj prisotno¹³, pa pisanje etnografije le malokrat poteka v dialoškem procesu z etnografskim “drugim”. Takšno (namerno ali nenamerno) izključevanje naših sogovornikov iz pomembnega procesa produkcije etnografskih besedil pa ni v skladu z idealom angažirane prakse, ki se v raziskovanju uveljavlja vse od postkolonialističnih študij dalje. Tako se danes poleg t. i. akcijske antropologije, ki poudarja aktivno (in tudi aktivistično) delovanje etnologa-antropologa-etnomuzikologa/inje tako v preučevani skupnosti kot v splošnih in akademskih diskurzih uveljavlja sodelovalna etnografija ali *collaborative ethnography*. Gre za terensko prakso, ki jo je v antropologiji predvsem na primerih sodelovanja s severnoameriškimi staroselci vpeljal Luke Eric Lassiter (gl. Lassiter 2005), poudarja pa sodelovanje med raziskovalcem in raziskovancem na več ravneh – ne zgolj v procesu zbiranja informacij, ampak predvsem v kreativnem procesu konstruiranja etnografskega teksta ali zvočne etnografije, kjer se

¹² Pri tem je šlo za pretres problematike reprezentacije, opisovanja, subjektivnosti, objektivnosti in do ponovnega premisleka najbolj temeljnih pojmov, kot sta ‘družba’ in ‘kultura’, skupaj s premislekom procesov, s katerimi so preučevalci na neki način materializirali predmete njihovega raziskovanja in podatke o njih, da so lahko konstruirali ‘resničnost’, na katero se je njihovo delo nanašalo (Marcus 1999: 6).

¹³ Predvsem v smislu sodelovanja pri iskanju in zbiranju podatkov in informacij, emski interpretaciji gradiva ter materialni in nematerialni recipročnosti. Marcus Geertzov poziv k sodelovanju opredeli kot nerazčističen odnos antropologije do kolonializma in opozarja, da je ta ideal v sodobni antropologiji, ki deluje v post-modernem svetu diskontinuiranih kulturnih formacij ter mnogovrstnih prizoriščih kulturne produkcije, mnogo bolj kompleksen (Marcus 1998: 114). Še bolj tehtno kritiko Geertza ponuja etnomuzikolog Jeff Todd Titon, ki opozarja na avtorjevo avtoritativnost slovitega gostobesednega opisa (*thick description*) balijskega petelinjega boja (gl. Geertz 1973: 421–425), kjer se glasovi balijskih informatorjev praktično ne pojavijo (Titon 2003: 177–178).

informator prelevi v svetovalca oziroma partnerja in skupaj z etnografom interpretira kulturo ter tako sooblikuje njeno interpretacijo.¹⁴

Kljub omenjenemu vzoru, ki po mojem mnenju predstavlja prihodnost naše in sorodnih disciplin, pa so takšna enakopravna, dialoška sodelovanja zaradi takšnih in drugačnih razlogov (zgodovina disciplin, politika in način raziskovanja itd.) še vedno prej izjema kot pravilo.

Sama se zaradi fizične oddaljenosti od terena dialoške argumentacije poslužujem tudi preko elektronske pošte, spletnega telefona (skype) in blogov, saj se mreža mojih sogovornikov/ic razpenja tudi v virtualnem okolju socialnih mrež, kot je na primer myspace, kjer domuje večina škotskih glasbenikov/ic, ki sprotno komentirajo in reflektirajo moje razumevanje kulturnega, družbenega, glasbenega ter političnega okolja, iz katerega izhajajo in v katerem ustvarjajo.

Terensko raziskovanje festivalov folk glasbe – prakticiranje etnografije na več krajih?

Švedski antropolog Ulf Hannerz sodobno etnografijo pojmuje kot polimorfno zaposlitev, kjer s svojimi informatorji/kami sodelujemo v številnih razpršenih krajih, pa tudi prek telefona, interneta, podatke zbiramo eklektično, iz najraznovrstnejših virov – pazljivo spremljamo popularno kulturo, beremo časopise in uradne dokumente (2003: 212). Poleg zvočnega in video beleženja osebnih pričevanj obiskovalcev festivalov, pa tudi glasbenikov, sponzorjev, organizatorjev, promotorjev in domačinov, ki so in niso neoposredno vključeni v festivalsko dogajanje, sem se sama posluževala mnogih pisnih in ustnih virov, ki so mi pomagali pri razumevanju in interpretiranju družbene realnosti na lokalnih in nacionalnem nivoju.¹⁵

Kljub temu večina pridobljenih etnografskih podatkov in spoznanj izhaja iz neposredne komunikacije “iz oči v oči”, iz aktivnega opazovanja in udeleževanja v glasbenih in obglasbenih dejavnostih na škotskih festivalih folk in tradicionalne glasbe.

Sodobne raziskave glasbenih festivalov so se razmahnile šele v devetdesetih letih 20. stoletja (glej Baumann 2001) in se v glavnem nanašajo na velike mednarodne oziroma transkulturne festivale (širše) popularne in (ožje) “world” glasbe, ki naj bi bili po mnenju

¹⁴ Sama na terenu z domačini sodelujem na več ravneh – poleg klasičnega etnološkega/antropološkega terenskega dela (predvsem v obliki opazovanja z udeležbo, pogovorov, intervjujev) sem tudi glasbena novinarka, saj folk festivale navadno recenziram za lokalne ali nacionalne časopise in revije (Orkney Today, Shetland Times, The Living Tradition, Songlines, TMSA Newsletter). Recipročnost pa skušam uvajati kot spodbujevalka kulturnih in glasbenih izmenjav med državama.

¹⁵ Na samem terenu sem (kolikor mi je to dopuščal čas) raziskala domoznanske zbirke lokalnih knjižnic, brala lokalne in nacionalne časopise (ter tako ustvarila obsežno festivalsko hemeroteko), kupovala glasbene revije, zgoščenke škotskih izvajalcev/k in festivalske brošure ter se preko intervjujev, publikacij in razpisov, ki jih izdaja škotsko ministrstva za kulturo (Scottish Arts Council), seznanjala z nacionalno kulturno politiko. Sicer pa mi uporaba svetovnega spleta (poleg že omenjene osebne komunikacije s sogovorniki/cami) omogoča intenzivne stike s terenom tudi prek spletnih izdaj škotskih časopisov in revij, glasbenih forumov, socialnih mrež ter novic različnih vladnih in nevladnih organizacij, ki podpirajo razvoj in promocijo ljudske glasbe.

raziskovalcev eni od medijev družbenih sprememb (prim. Ronström 2001).¹⁶ Zaradi svoje raznolike tipologije, prepletenosti in sovisnosti z lokalnimi, regionalnimi, nacionalnimi, transnacionalnimi (političnimi, družbenimi, glasbenimi, kulturnimi, ekonomskimi, okoljskimi) konteksti, v katere so vpeti, zaradi geografske disperzivnosti, družbene oziroma razredne fluidnosti, časovne omejenosti ter kompleksne fenomenološke komponente (individualne in kolektivne) še danes veljajo za težje obvladljivo in zato slabše pokrito področje raziskovanja, kjer se prepletajo spoznanja človeške oziroma družbene geografije, etnomuzikologije, antropologije, ekonomije, popularno glasbenih, kulturoloških in turističnih študij.

198

Škotski festivali tradicionalne, folk in keltske glasbe vse od svojih začetkov v poznih šestdesetih letih 20. stoletja, intenzivneje pa od devetdesetih let, predstavljajo pomembno prizorišče, kjer se skozi različne glasbene idiome in družbene reprezentacije uprizarja konceptualizacija kulture, naroda, regije, skupnosti in se na nacionalni, regionalni, lokalni in osebni ravneh lahko manifestira bodisi v obliki negovanja ali "izumljanja tradicij" (gl. Hobsbawm in Ranger 1983) bodisi v obliki transnacionalne interakcije med različnimi kulturami in mišljenjskimi koncepti, ali pa vsebuje elemente obeh procesov.

V času globaliziranega in intenzivnega pretoka ljudi, idej, kulturnih kodov, informacij in kapitala, etnografsko sledenje zapletenim mrežam in tokovom skorajda nujno poteka na več krajih, sploh če raziskujemo festivale, ki se odvijajo na različnih lokacijah, v različnih časovnih intervalih in vključujejo različne družbene skupine. Zato je ekskurz v etnografijo več prizorišč oziroma na več lokacijah (*multi-sited ethnography*), ki so jo narekovali spremenjen način dela in raziskovanja družbe in kulture vse bolj fragmentarnega, mobilnega in "tekočega" sodobnega sveta, pravzaprav nujen.

Vse od srede devetdesetih let 20. stoletja globalizacija povzroča večje zanimanje za transnacionalne prakse, mobilnost skupin in družbeno konstrukcijo prostora.¹⁷ Raziskovalci so zato začeli razmišljati o novih metodologijah, ki bi ustvarile relevantne opise in analize ter omogočile tako kritično refleksijo dela kot tudi praktične primere raziskovanja družbenih formacij, ki se pojavljajo na številnih lokacijah.

Ali, kot trdi George E. Marcus, "idejni oče" nove metode, se je etnografija na več krajih pojavila kot odgovor na empirične spremembe v svetu in glede na spremenjene lokacije kulturne produkcije (1995: 97).

Tovrstno postmoderno, večlokacijsko in mobilno etnografsko raziskovanje je torej v antropologijo vpeljal Marcus, ki je skušal najti zadovoljivo metodo preverjanja kroženja kulturnih pomenov, predmetov in identitet v difuznem času-prostoru, katerih ni možno zaobseči zgolj na enem samem kraju. Gre torej za premik od konvencionalnih raziskav v enem kraju (in od klasičnih meta tematik, kot so sorodstvo, rituali ipd.) k različnim krajem opazovanja in sodelovanja, ki prečkajo dihotomije, kot so lokalno – globalno ali

¹⁶ Raziskovanje ritualnih, karnevalskih in liminalnih komponent festivalov (gl. npr. Turner 1988, Bakhtin 1984) se sicer uveljavlja že od šestdesetih let 20. stoletja.

¹⁷ Pri tem ne smemo pozabiti, da je etnografija na več lokacijah na neki način tudi odgovor na kritiko (kolonialistične) etnografije in antropološke prakse v produkciji "drugega" in utišanju "podrejenih" glasov.

življenjski svet – sistem (95), pri čemer sledimo ljudem, stvarjem, metaforam, zgodbam, zapletom, alegorijam, življenju in biografiji ter konfliktom (106–110). Cilj takšne etnografije ni neka holistična reprezentacija oziroma etnografski portret svetovnega sistema kot totalnosti, ampak uvid v njegovo heterogeno, decentralizirano podobo, vpeto v globalne tokove, ki omogoča primerjalnost.

Pomanjkljivosti raziskovanja na več krajih

Pri etnografiji na več prizoriščih, ki so jo sicer že pred Marcusom uporabljali predvsem raziskovalci/ke migracij (torej je šlo vsaj za bilokalne raziskave), se etnograf/inja dobesedno premika med kraji in skupinami različno pozicioniranih posameznikov ali skupin ter sledi zgoraj omenjenim registrom preučevanja (sledenje ljudem, metaforam, konfliktom, glasbam ipd.). Med takšnim, izrazito mobilnim, delom se tako srečujemo z raznovrstnimi skupinami ljudi iz različnih okolij, kjer moramo biti stalno pozorni na razredne, starostne, etnične, spolne, kulturne in podobne razlike, ki pa zahtevajo tudi našo refleksijo vsakokratnih stikov, človeško in raziskovalsko občutljivost glede vsakega posameznika/ce, s čimer se zapletajo že tako kompleksne mreže družbenih relacij.

199

Etnografsko delo na več lokacijah je tako v psihičnem kot fizičnem smislu izjemno naporno,¹⁸ kar slikovito opiše Hassan Hage.

Ves čas sem trpel za utrujenostjo od potovanj. Etnografija na več krajih je bila nezdrava. Ni bilo tako lahko zgolj pristati in pustiti, da bi lebdel nad kulturami, ki sem jih raziskoval: težave ljudi, moj odnos z njimi, njihova pričakovanja o meni, moja pričakovanja o njih, vprašanja, ki sem jih zastavljal, družbene relacije, ki sem se jih pričel zavedati, vse te stvari so spremenile in zapletale teren. (Hage 2005: 465)

Prav tako se po mnenju nekaterih avtorjev (gl. npr. Marcus 1995) glede na klasičen (enolokacijski in dolgotrajen) etnografski način raziskovanja spremenijo razmerja moči, ki po mnenju nekaterih avtorjev postanejo bolj nejasna, saj imamo opravka z velikim številom različno pozicioniranih posameznikov, pri čemer smo z nekaterimi sogovorniki v bolj dominantnem, z drugimi v bolj podrejenem odnosu (West 2006 : xix).

V interakciji s sogovorniki/cami sicer vedno “nihamo med različnimi nivoji in registri kulturne elaboracije, med tolmačenji intelektualnih elit in repertoarji ljudske kulture” (Baskar 2002: 76–77), vendar pa so razmerja med nami in drugimi bolj kompleksna, pogojena tudi situacijsko in glede na subtilnost raziskovalca/ke. Preizpraševanje pozicije dominantnosti ali podrejenosti, nadzora in (ne)moči je motor diskurza o nas in drugih, ki ga vsak po svoje skuša preseči z aktivnim vključevanjem (ali celo kulturno, politično, družbeno angažiranostjo) v skupine in kraje etnografskega preučevanja. Teren je transformativna izkušnja, gibljiv prostor nenehnega srečevanja in soočanja s soljudmi (co-selves), ki mora odpirati možnost drugačnega razmišljanja, ne pa legitimacije že znanega (Tremlett 2003: 5).

¹⁸ Škotski folk festivali, ki so predstavljali moje etnografsko terensko delo na več prizoriščih, so drug od drugega oddaljeni tudi do 600 kilometrov (od pokrajine Borders do Šetlandskih otokov), povečini locirani na podeželju in v odročnejših krajih, kar pomeni, da je mobilnost in angažiranost zaradi težje dostopnega terena zahtevala veliko več napora (časovnega, fizičnega in finančnega) kot sicer. Spričo zasedenosti organizatorjev in glasbenikov med samim festivalom je bilo za bolj poglobljene pogovore potrebno še več truda pri sledenju ljudem in njihovim zgodbam po Škotski in še dlje.

Na teren(u) vsi akterji (na)stopamo v več vlogah – sama v vlogi ženske, antropologinje, glasbene novinarki, sogovornice, podpornice, prijateljice, pevke itd., prav tako pa mnogovrstne vloge igrajo ljudje – domačini in obiskovalci, “insajderji” in “outsajderji”, ki jih srečujemo. Odnosi, ki jih predpostavlja entografija na več krajih oziroma na festivalih so zaradi svoje izjemno omejene časovne komponente začasni, kratkotrajni in površni, kar pa se mnogim zagovornikom tovrstne etnografske prakse ne zdi sporno (gl. npr. Marcus 1995, Hannerz 2003), saj gre za mobilne skupine ljudi, ki ustvarjajo določena prizorišča kot neke “translokacije” (Hannerz 2003: 210); ljudi, ki (povečini) niso domačini in poljubno vstopajo ter izstopajo iz te začasnosti. Na takšnih prizoriščih, kot so na primer konference, tečaji in festivali, dominirajo predvsem tujci, ki si to tujost – skupaj z lokalizirano časovno izkušnjo in kolektivnim razumevanjem – delijo z antropologi (ibid.).

200

Zato Hannerz kritizira romantično videnje “informatorjev kot prijateljev”, kar predstavlja nekeksno “moralno vrednoto” antropologov, ki se “predajo terenu” (ibid: 208–209).

Pa vendar je takšno naziranje glede na moje izkušnje etnografskega raziskovanja na več krajih precej problematično, saj škotskih festivalov folk in tradicionalne glasbe ne povezuje le podobnost v žanrskem, organizacijskem, marketinškem ali kulturno strateškem smislu, ampak mreža ljudi, ki (predvsem v poletnih mesecih) migrirajo z enega na drug festival, odvisno od njihovih trenutnih finančnih in službenih zmožnosti ter mobilnih sposobnosti. Šele globlji vpogled v družbene in družabne relacije med njimi odkriva nešteto identitetnih nians, ki jih po treh ali štirih dneh opazovanja z udeležbo etnograf/inja (še) ni sposoben/a razumeti.

Zato se strinjam s Hagejem, ki trdi, da ko se potopiš v določene družbene relacije,¹⁹ te po določenem času prisilijo, da si gostobesedni/a (*thick*) etnograf/inja, ali pa sploh nisi etnograf/inja (Hage 2005: 465).

Etnografskega motrenja (začasno) deteritorializiranih skupin ljudi na geografsko in časovno razpršenih festivalskih lokacijah torej ne moremo obravnavati zgolj kot pretočni prostor, v katerem lebdimo v nekih začasnih družbenih mrežah in od katerih se brez težav odlepimo, kadar hočemo. Vsako raziskovanje na (ne)poznani lokaciji zahteva veliko časa in truda, da se na njej lahko počutimo udobno in domače. “Podomačevanje terena” je predpogoj za razumevanje družbenih, glasbenih, jezikovnih, etničnih, regionalnih, ekonomskih mrež, ki se prepletajo na festivalih, kar šele omogoča gostobesedno interpretacijo realnosti.

V časovno izjemno zgoščenem terminu, kjer se dogodki med seboj večinoma prekrivajo, seveda niti ne moremo zaobjeti vseh simultanih kulturno-glasbenih komponent, bežna srečanja z obiskovalci/kami in organizatorji/cami festivalov pa nam otežkočajo navezavo dolgotrajnejših stikov. Prav tako pa enkratni obisk festivala ne omogoča razumevanja njegove dinamike in spremenljivosti, saj so škotski folk festivali po svoji vsebinski oziroma programski plati odvisni od vsakoletnega proračuna oziroma trenutnih preferenc lokalne ali nacionalne kulturne politike, od trenutne konstelacije obiskovalcev in nastopajočih, ki ustvarjajo festivalsko vzdušje, ter od drugih dejavnikov.

¹⁹ Ti odnosi se ne oblikujejo v nekih imaginarnih skupnostih, ampak so del konkretnih skupnosti s celotno garnituro družbenih relacij, ki jih določajo in katere lahko analiziramo (Hage 2005: 468).

Sklepne misli ali ponovni vstop na teren

Za osvetlitev podobnosti in razlik ter za uvid v prakse konstruiranja lokalitet, skupnosti, identite in povezav med ljudmi je potrebno večletno preverjanje oziroma vračanje na teren. Sama sem določene festivale skušala obiskati vsaj dvakrat. Prvi obisk je bil navadno bolj sondažne narave, medtem ko je drugi (oziroma vsak naslednji) predstavljal poglobljeno terensko delo, pri čemer sem uporabljala ves metodološki, teoretski in tudi čustveni arzenal, ki mi je bil v danih okoliščinah na voljo. Ponovni obiski terena so sicer v etnografskem raziskovanju pogosta praksa, s pomočjo katere detektiramo elemente (nenehno) spremenljive družbene realnosti, vendar pa v raziskovanju na več krajih zaradi logističnih težav niso ravno pogosti.

“Ko ponovno obiščemo teren, naš namen ni iskanje trajnosti ali stabilnosti v dobi dveh obiskov, ampak razumevanje in tolmačenje sprememb, še posebej v vključevanju razlik, ki se zgodijo med določenim časom” (Buravoy 2003: 647). 201

Z vsakim vnovičnim obiskom krajev, ki jih že poznamo, in ljudi, ki smo jih že srečali, se spreminja tudi naša percepcija terena, dokler ne postane “mikrokozmos življenja” (Kisliuk 1996: 23), transformativna izkušnja, ki prinaša nova (spo)znanja o sebi in drugih. Vendar pa ta (spo)znanja le malokrat dodobra razjasnjujejo empirične dvome ali presvetlijo teoretski somrak – velikokrat nas namreč lahko še bolj zmedejo in vznemirjajo. Ali kot pravi Tremlett (po Fabiani) – znanje je utemeljeno na metaforah tem, ki niso razrešujoče ali zaključujoče, ampak ostajajo delne in fragmentarne (Tremlett 2003: 5).

Etnografsko delo na več krajih tako lahko predstavlja pomemben korak k urjenju naših raziskovalskih in komunikativnih sposobnosti ter utrjevanju družbenih ter glasbenih mrež, ki hkratno potekajo skozi vertikale in horizontale, tokove in meandre lokalnosti in globalnosti, skozi temne in svetle odnose s posamezniki in različnimi tipi skupnostmi, v katerih prisostvujemo družbeno-glasbenim srečanjem, vendar brez trganja mrež, bolečih spoznanj in krhanja ostrih etnografskih nožev pri tem ne gre. Z “drugimi” se namreč brusimo tudi in predvsem zaradi nas samih, zaradi lastnega iskanja globljih empiričnih in teoretskih uvidov, ki osmišljajo naša etnografska vandraja, pa če se sliši še tako egocentrično. Stremljenje k recipročnosti in angažiranemu ter kontinuiranemu (so)delovanju “s terenom” že močno presega okvire takšnih večlokacijskih, enkratnih “blitzkrieg” etnografij in nas vodi bližje k človečnosti. Tja, kjer bi pravzaprav morali biti, še predno se usedemo na letalo.

LITERATURA

- AUGÉ, Marc
2000 *Non-places: introduction to an anthropology of supermodernity*. London [etc.]: Verso.
- BAKTHIN, Mikhail
1984 *Rabelais and his world*. Bloomington: Indiana University Press.
- BASKAR, Bojan
2002 *Dvoumni Mediteran: študije o regionalnem prekrivanju na vzhodnojadranskem območju*. Koper: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko: Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije.
- BARZ, Gregory; COOLEY, Timothy (ur.)
1996 *Shadows in the field: new perspectives for fieldwork in ethnomusicology*. Oxford: Oxford University Press.

- BAUMANN, Max Peter
2001 Festivals, music actors and mental constructs in the process of globalization. *The World of Music* 43, št. 2-3, str. 9-29.
- BURAWOY, Michael
2003 Revisits: an outline of a theory of reflexive ethnography. *American Sociological Review* 68, št. 5, str. 645-679.
- CLIFFORD, James; MARCUS, George (ur.)
1986 *Writing culture: the poetics and politics of ethnography*. Berkeley: University of California Press.
- ERIKSEN, Thomas Hylland
1995 *Small places, large issues: an introduction to social and cultural anthropology*. London [etc.]: Pluto Press.
- HAGE, Hassan
2005 A not so multisited ethnography of a not so imagined community. *Anthropological Theory* 5, št. 4, str. 463-475.
- HANNERZ, Ulf
2003 Being there ... and there ... and there! *Ethnography* 4, št. 2, str. 201-216.
- HOBBSAWM, Eric; RANGER, Terence (ur.)
1983 *The invention of tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- GEERTZ, Clifford
1973 *The interpretation of cultures*. New York: Basic Books.
- KOZOROG, Miha
2007 *Turizem na Tolminskem med lokalnimi praksami in institucijami: problematika turistične destinacije v nastajanju: doktorska disertacija*. Ljubljana: [M. Kozorog].
- LASSITER, Luke Eric
2005 *The Chicago guide to collaborative ethnography*. Chicago: University of Chicago Press.
- MARCUS, George E.
1995 Ethnography in/of the world system: the emergence of multi-sited ethnography. *Annual Review of Anthropology* 24, str. 95-117.
1998 *Ethnography through thick & thin*. Princeton: Princeton University Press.
- MARCUS, George E. (ur.)
1999 *Critical anthropology now: unexpected contexts, shifting constituencies, changing agendas*. Santa Fe: School of Advanced Research Press. Str. 3-28.
- MONAGHAN, John; JUST, Peter
2000 *Social & cultural anthropology: a very short introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- RONSTRÖM, Owe
2001 Concerts and festivals: public performances of folk music in Sweden. *The World of Music* 43, št. 2-3, str. 49-64.
- TITON, Jeff Todd
2003 Textual analysis or thick description? V: Clayton, M. [et al.] (ur.): *The cultural study of music: a critical introduction*. New York [etc.]: Routledge. Str. 171-180.
- TREMLETT, Paul-François
2003 'The self' and 'the other' in disciplinary anthropology. *Anthropology Matters Journal* 2, str. 1-6. <<http://www.anthropologymatters.com>> [15. 2. 2009]
- TURNER, Victor
1988 *The anthropology of performance*. New York: PAJ Publications.
- WEST, Paige
2006 *Conservation is our government now: the politics of ecology in Papua New Guinea*. Durham: Duke University Press.

BESEDA O AVTORICI

Katarina Juvančič, dipl. etnologinja, kulturna antropologinja in sociologinja kulture, je mlada raziskovalka na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani, kjer pripravlja doktorsko disertacijo z naslovom "Konstrukcije identitet v sodobni škotski glasbi: primer škotskih folk festivalov". Področje njenega raziskovanja so predvsem sodobne transformacije ljudske glasbe (npr. folk revival, world music), festivali tradicionalne in sodobnih oblik "ljudske" glasbe, uspavanke ter procesi konstruiranja identitet skozi glasbo. Raziskuje predvsem na Škotskem in v Sloveniji, svoje raziskovalne izsledke pa predstavlja na konferencah ter v znanstvenih publikacijah doma in v tujini.

ABOUT THE AUTHOR

Katarina Juvančič, BA in ethnology, cultural anthropology and sociology of culture, is a research fellow at the Department of Ethnology and cultural anthropology at the Faculty of Arts in Ljubljana where she is working towards the doctoral dissertation entitled "Constructions of Identities in Contemporary Scottish Folk Music: Case Study of Scottish Folk Festivals". Her research activities focus on contemporary transformations of folk music (such as folk revivals, world music), festivals of traditional and new "folk" music, lullabies and the constructions of identities through music. She has carried out fieldwork mostly in Scotland and Slovenia as well as presenting her research findings at the conferences and in the academic publications in Slovenia and abroad.

203

SUMMARY

BEING HERE AND THERE. REFLECTION OF ETHNOGRAPHIC WORK AT THE FOLK MUSIC FESTIVALS IN SCOTLAND

The author introduces her Scottish fieldwork experience with the poetic reflection of "being in the field", denoted with a certain level of domestication of linguistic and cognitive structures of the environment she is researching. At the same time she tries to rehabilitate poetry as a valid ethnographic document, equally important as any other field note, representing a metaphorical translation of her own experience of geographical, linguistic, mental distance and proximity from the subjects of research.

She broadens physical aspect of the field with the temporal, social, dialogical dimensions and stresses the importance of her own reflexive stance in the process of interaction with others and claims it establishes itself through the manipulation with identities as well as through control and power relations. But whilst post-colonial anthropology adapted a highly critical approach to the questions of power and representation in doing (and writing) ethnographies, it has never been able to completely discharge them. Therefore she calls attention to the action anthropology emphasizing active involvement of ethnographer in the given community as well as the collaborative ethnography where the interlocutors collaborate with the ethnographer in the process of construction of the ethnographic text and are hence actively involved in the interpretation of culture.

Global circulation of people, ideas and capital created complex and dynamic networks and streams in which individuals and groups "swim" requires a highly mobile and territorially dispersed model of ethnographic research, quite different to the classical, one-sided field. The continuation of the article deals with the origins and motives for the multi-sited ethnography and demonstrates its concrete application. The research of folk music festivals territorially and temporally scattered all over Scotland requires the use of multi-sited ethnography to a certain extent, but at the same time draws attention to the shortcomings of this model.

According to the author multi-sited ethnography lacks deeper and long-term relationship with the interlocutors, “thick descriptions” and is also known to be very physically and physiologically demanding way of doing fieldwork. Thus she considers the “domestication of the field” as a prerequisite for comprehending the social, musical, ethnical, regional, economical networks that intertwine at festivals. Fellow ethnographers are challenged to revisit the field as it is assumed that continuous contact with the field exerts deeper interaction with the people we share experience with and enables better understanding of the processes of dynamics and changeability of the festivals.